

Крикливець Д. Є.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

CERTAIN ISSUES OF MECHANISM OF RESTRICTIVE MEASURES REALIZATION

Статтю присвячено проблемним питанням механізму застосування обмежувальних заходів. Зокрема, порушено питання про можливість застосування обмежувальних заходів у справах про кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством. На сьогодні до винних у вчиненні таких кримінальних проступків не може бути застосовано обмежувальні заходи, хоча будь-які прояви домашнього насильства з погляду кримінального закону є суспільно небезпечними та повинні розглядатися як умова застосування обмежувальних заходів. Саме за вчинення кримінальних проступків винним здебільшого призначаються покарання, не пов'язані з позбавленням волі, що якраз і становить одну із умов застосування обмежувальних заходів. Сформульовано висновок, що обмежувальні заходи повинні застосовуватися також і до осіб, які вчинили кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством. Також розглянуто питання, пов'язані з продовженням строку застосування обмежувальних заходів. Наголошено на відсутності законодавчо врегульованих критеріїв, з урахуванням яких суд може вирішити це питання. Обґрунтовано думку про необхідність при вирішенні питання про продовження строку застосування обмежувальних заходів у виді направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми враховувати ступінь досягнення мети зазначених програм. Якщо мети цих програм не вдалося досягнути, тоді суд може констатувати, що є підстави для продовження застосування цих заходів. Водночас зауважено, що метою окремих обмежувальних заходів є забезпечення безпеки потерпілого від домашнього насильства, а тому потерпілий повинен мати право ініціювати питання про необхідність продовження строку застосування цих заходів, оскільки саме він може володіти даними про невиконання особою, яка вчинила домашнє насильство, покладених на неї обов'язків. Окрім цього, відзначено не врегульованість процесуального порядку вирішення цього питання, у зв'язку з чим запропоновано шляхи його оптимальної регламентації.

Ключові слова: *кримінальний проступок, пов'язаний з домашнім насильством; продовження строку застосування обмежувальних заходів; програма для кривдників; пробачійна програма; мета застосування обмежувальних заходів.*

The article deals with the issues of mechanism of restrictive measures realization. In particular, the author raises the question, whether it is possible to apply the restrictive measures in criminal cases related to criminal offences of domestic violence. Today the restrictive measures can't be applied to the persons found guilty of such criminal offences, although every manifestation of domestic violence is socially dangerous from the point of view of criminal law, so that they should be treated as the condition of restrictive measures application. It is the cases of committing criminal offences when the punishments not related to imprisonment are primarily appointed to the guilty persons and this comprises one of the conditions of restrictive measures application. The author arrives at the conclusion that restrictive measures should be applied as well to the persons found guilty of criminal offences related to domestic violence. Moreover, the author deals with the issues of prolonging the term of restrictive measures application. It is stressed that there is no legally defined criteria applying which a court is able to solve this question. It is substantiated that solving the issues of prolonging the term of applying restrictive measures in form of sending to the program for offenders or probation program the degree of achievement of these programs purpose should be taken into account. If the purpose of these programs has not been achieved, the court can state that there are the grounds for prolonging these measures application. At the same time, it is noted that the purpose of certain restrictive measures is ensuring the safety of domestic violence victim, so that the victim should possess the right to initiate the issue of prolonging the term of these measures application, since it is he who may have data about the nonfulfillment of his obligations by the person committed domestic violence. Moreover, it is pointed out that the procedural order of solving this issue is not regulated, so that the ways of its optimal regulation are proposed.

Key words: *criminal offence of domestic violence; prolonging the term of applying restrictive measures; program for offenders; probation program; the purpose of restrictive measures application.*

Постановка проблеми. Обмежувальні заходи, передбачені ст. 91¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], мають доволі нетривалу історію правового регулювання в Україні. Водночас понад трирічний досвід їхнього застосування дозволяє виокремити певні проблеми у механізмі застосування обмежувальних заходів. Насамперед постає питання про підставу застосування обмежувальних заходів, тобто, чи можна їх застосовувати до осіб, які вчинили кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством? Якщо керуватися ч. 1 ст. 91¹ КК України, то мусимо визнати за можливе застосування обмежувальних заходів лише до осіб, які вчинили злочини, пов'язані з домашнім насильством. Але чи відповідає така позиція законодавця необхідності кримінально-правової боротьби з явищем домашнього насильства?

Окрім цього, у ч. 3 ст. 91¹ КК України законодавець надав суду право продовжити строк застосування обмежувальних заходів. Хоча і зазначено про право суду, проте реалізація цього права не може бути, так би мовити, хаотичною, адже йдеться про заходи, що істотною мірою обмежують законні права особи. А тому суд повинен вирішувати питання про продовження строку застосування обмежувальних заходів на підставі певних критеріїв, застосувавши які, можна дійти обґрунтованого висновку з цього питання. На жаль, ці критерії у кримінальному законі не закріплені.

Ще одна проблема стосується порядку розгляду питання про продовження строку застосування обмежувальних заходів. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [2] не містить жодних вказівок з цього питання. У підсумку йдеться про ситуацію, коли відсутність механізму реалізації певних норм може зумовлювати фактичну неможливість їхнього застосування.

Актуальності питанням щодо підстав та порядку продовження строку застосування обмежувальних заходів додає також і той факт, що станом на час написання цієї статті відсутня відповідна судова практика.

Підсумовуючи зазначене вище, можна констатувати, що механізм застосування обмежувальних заходів потребує подальшого удосконалення.

Аналіз досліджень з цієї проблеми. Проблематика, пов'язана із правовим регулюванням та практикою застосування обмежувальних заходів, доволі часто висвітлюється у науковій літературі. Різні її кримінально-правові аспекти дослідили О.О. Дудоров, О.О. Книженко, Ю.М. Ковалик, І.А. Тітко, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонова, О.І. Ющик, А.М. Яценко, а також інші науковці. Незважаючи на ґрунтовність наукових розробок та широкий діапазон розглянутих проблем, все ще залишаються невирішеними деякі питання, пов'язані з обмежувальними заходами.

Метою статті є наукове обґрунтування шляхів вирішення окреслених вище проблем з урахуванням чинного законодавства та потреб практики правозастосування.

Виклад основного матеріалу. *До питання про можливість застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством.* У ч. 1 ст. 91¹ КК України законодавець чітко вказав, що обмежувальні заходи є наслідком вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством. Натомість у назві ст. 91¹ КК України законодавець вказав на осіб, які вчинили домашнє насильство. На перший погляд, йдеться про одне і те ж саме поняття, описане дещо різними словами, особливо якщо врахувати, що КК України у ст. 126¹ містить склад злочину «Домашнє насильство». Але ці формулювання вже незабаром після набрання чинності змінами до кримінального закону щодо боротьби з домашнім насильством породили обґрунтовані сумніви у тому, що йдеться про однакові явища. Чи не першими з цього питання висловилися О.В. Харитонова та І.А. Тітко, які обґрунтували позицію, згідно якої поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» охоплює не лише «Домашнє насильство» як окремо передбачений у КК України склад злочину, але й також інші злочини, якщо вони були вчинені за наявності певних альтернативних ознак. Наприклад, йдеться про злочин, поєднаний з передбаченою у п. 6¹ ч. 1 ст. 67 КК України обставиною, що обтяжує покарання, – вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах [3]. Пізніше з цього

питання у Постанові від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 свою схожу правову позицію обґрунтував Верховний Суд, який також висловився на користь широкого підходу до розуміння поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» [4].

Безумовно, це є великим позитивом, що працюють дієві механізми, які дають можливість забезпечити однаковість правозастосування з певного питання. Однак, є питання, які концептуально можуть і повинні вирішуватися на іншому рівні – законодавчому. Саме такі питання і виникають у контексті правового регулювання обмежувальних заходів.

Насамперед одне із запитань стосується того самого ж контексту – поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством». Річ у тім, що коли з 1 липня 2020 року набрала чинності нова редакція КК України, що пов'язано із запровадженням кримінальних проступків, слово «злочин» у ст. 91¹, на відміну від багатьох інших статей КК України, не було замінено на слово «кримінальне правопорушення». Це легко можна пояснити тим, що на момент прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII (саме на підставі цього Закону у чинний КК України було введено поняття «кримінальний проступок»), а відбулося це 22 листопада 2018 року, в український кримінальний закон ще не увійшли такі поняття як «домашнє насильство» та «обмежувальні заходи» [5]. Але тут потрібно зробити застереження, що Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII, на підставі якого, власне, і були запроваджені обмежувальні заходи, набрав чинності (тут йдеться про усі положення, окрім тих, що стосувалися внесення змін до ст. 67 КК України) 11 січня 2019 року [6]. А положення про кримінальні проступки, як вже було зазначено, набрали чинності майже через півтора року. Можна дійти висновку, що законодавець ще до моменту набрання чин-

ності Законом про запровадження у КК України норм про кримінальні проступки знав про обмежувальні заходи та умови їхнього застосування, а тому міг передбачити необхідні зміни.

Отже, чи можна застосовувати обмежувальні заходи у справах про кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством? Станом на сьогодні відповідь на це запитання є негативною, адже ст. 91¹ КК України передбачає можливість застосування обмежувальних заходів лише у справах про злочини, пов'язані з домашнім насильством, натомість про кримінальні проступки як про інший вид кримінальних правопорушень у ній не згадано.

Фактично поза сферою застосування обмежувальних заходів залишилися такі склади кримінальних проступків як «Умисне легке тілесне ушкодження» (ст. 125 КК України), основний склад складу кримінального правопорушення «Побої і мордування» (ч. 1 ст. 126 КК України), який також є кримінальним проступком. Цікаво, що саме у контексті ч. 2 ст. 125 КК України Верховний Суд і сформулював вищезгадану правову позицію. Але на той час усі види умисного легкого тілесного ушкодження були злочинами, а пов'язані з кримінальними проступками зміни ще не набрали чинності.

Однозначно оцінити цю ситуацію складно, але тут можна сформулювати два пояснення. Перше полягає у тому, що кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством, законодавець не вважає настільки суспільно небезпечними, щоб передбачати можливість призначення обмежувальних заходів за їхнє вчинення. Друге полягає у тому, що йдеться про звичайну помилку, внаслідок якої законодавець не врахував наступні зміни до КК України, а тому і не передбачив цієї ситуації.

Все ж таки більш переконливим є саме друге пояснення і тут можна запропонувати кілька аргументів. З погляду суспільної небезпечності суспільно небезпечними є усі кримінальні правопорушення, тобто як кримінальні проступки, так і злочини, адже у саме поняття кримінального правопорушення законодавець заклав ознаку його суспільної небезпечності. Логічно, що оскільки йдеться про ознаку родового поняття кримінального правопорушення, то вона є характерною і для його видових понять, якими є «кримінальний проступок»

та «злочин». Звичайно, можна спробувати порівнювати кримінальні проступки та злочини за ступенем тяжкості (ст. 12 КК України), на підставі чого зробити висновок про різну їхню суспільну небезпеку, проте зупинитися варто на такому: кримінальні проступки також є суспільно небезпечними, а тому є предметом кримінально-правової боротьби нарівні зі злочинами. Відповідно обмежувальні заходи як засоби такої боротьби повинні застосовуватися так само і у справах про кримінальні проступки, тим паче, що у судовій практиці визнано, що домашнє насильство потрібно розглядати не лише у контексті ст. 126¹ КК України, а ширше – як явище, під яке можуть підпадати різні суспільно небезпечні діяння. Протидія домашньому насильству повинна бути системною і до будь-яких його проявів повинен забезпечувати однаковий правовий підхід. У світлі цього не можна до кримінальних проступків ставитися терпиміше, аніж до злочинів. Терпимість повинна бути нульовою до будь-яких кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. Другий аргумент полягає у тому, що згідно ч. 1 ст. 91¹ КК України обмежувальні заходи застосовуються одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Якщо проаналізувати положення ст. 12 КК України, то можна констатувати, що ані покарання у виді позбавлення волі на певний строк, ані тим паче довічне позбавлення волі для кримінальних проступків взагалі не є характерними. Тобто за вчинення кримінальних проступків законодавець передбачив менш суворі види покарань, які, власне, і створюють актуальність застосування обмежувальних заходів. Натомість, коли засуджений відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, то немає потреби у застосуванні обмежувальних заходів, адже він і так перебуває в умовах постійної ізоляції від суспільства. Хоча тут варто зробити застереження, що за вчинення злочинів передбачені та призначаються, як правило, більш суворі види покарань, аніж за кримінальні проступки, проте це далеко не означає, що позбавлення волі на певний строк тут є єдино можливим. Підсумовуючи викладене, можна констатувати необхідність у заміні у ч. 1 ст. 91¹ КК України слова «злочину» на слова «кримінального правопорушення».

До питання про продовження строків застосування обмежувальних заходів. У ч. 3 ст. 91¹ КК України регламентовано строки застосування обмежувальних заходів, зокрема і з урахуванням продовження застосування обмежувальних заходів. Якщо регламентація строків є зрозумілою, то самим підставам продовження законодавець увагу фактично не присвятив. Зазначено лише, що це питання вирішує суд, відповідно суд і визначає строк, на який продовжено застосування обмежувальних заходів.

Наскільки можна зрозуміти, потреба у продовженні строку застосування обмежувальних заходів виникає тоді, коли до особи протягом певного строку вже застосовувалися призначені судом обмежувальні заходи, проте не досягнуто необхідного результату застосування цих заходів. Тобто можна стверджувати про недосягнення їхньої мети. Але незалежно від вжитого формулювання, залишається істотною невизначеність: що є метою застосування обмежувальних заходів? Це важливо, бо саме мета виступатиме кінцевою, так би мовити, ідеальною точкою у застосуванні обмежувальних заходів. А не знаючи їхньої мети, суду складно буде зробити обґрунтований висновок про успішність або неуспішність застосування обмежувальних заходів та відповідно про необхідність продовження строку застосування обмежувальних заходів.

Аналізуючи зміст передбачених у ч. 1 ст. 91¹ КК України обмежувальних заходів, можна узагальнено сказати, що левова частка їх спрямована на забезпечення безпеки самого потерпілого від домашнього насильства, у тому числі і дитини, у присутності якої було вчинене домашнє насильство. Окремо варто розглянути обмежувальний захід, що полягає у направленні для проходження програми для кривдників або пробаційної програми. Щодо мети проходження програми для кривдників, то її сформульовано у п. 3 розділу 1 Типової програми для кривдників. Зазначено, що метою є зміна насильницької поведінки кривдника, формування соціально прийнятних норм і гуманістичних цінностей [7]. Щодо пробаційних програм, то узагальнено їхню мету можна охарактеризувати як досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації, формування у нього готовності дотримуватися соціально

прийнятних норм та ненасильницьких моделей поведінки, а також підвищення вмотивованості до відмови від вживання психоактивних речовин. Мету деталізовано залежно від конкретного виду пробаційної програми [8].

А тому, якщо йдеться про обов'язки, передбачені у перших чотирьох пунктах ч. 1 ст. 91¹ КК України, то тут фактично можливими є лише два варіанти, а саме: 1) засуджений виконує покладені на нього обов'язки, жодного разу не порушивши їх, або 2) він без поважних причин не виконує покладені на нього обов'язки. Це можуть бути як нечасті порушення покладених обов'язків, так і повне їх невиконання. Саме в другому випадку є підстави вважати, що безпеку відповідних суб'єктів не вдалося забезпечити, у світлі чого певні форми зв'язків засудженого з ними можуть бути небажаними або навіть небезпечними, а тому дія відповідних обов'язків повинна бути продовжена. Але вирішення цього питання лежить у іншій площині. Річ у тім, що у ст. 390¹ КК України законодавець криміналізував умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених ст. 91¹ КК України. Це означає, що у таких випадках винний повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності і йому повинне бути призначено покарання, зокрема, якщо для цього є законні підстави, і за сукупністю вироків (ст. 71 КК України).

Якщо ж йдеться про програму для кривдників, то невиконанням її мети є: 1) повне ухилення засудженого від проходження програми; 2) часткове ухилення засудженого від її проходження; 3) за результатами проходження програми не вдалося досягнути запланованих змін у поведінці та свідомості засудженого. В останньому випадку такого висновку повинен дійти суб'єкт, відповідальний за виконання програм для кривдників, зокрема з урахуванням оцінок фахівців, які залучалися до роботи з конкретним засудженим.

Власне, у перших двох випадках винний повинен бути так само притягнутий до кримінальної відповідальності за умисне невиконання обмежувальних заходів, якщо не встановлено поважних причин такого ухилення. І лише в останньому випадку може йтися про необхідність продовження строку застосування обмежувального заходу.

Враховуючи, що згідно ч. 6 ст. 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII строк проходження програми для кривдників становить від 3 місяців до 1 року, то саме в межах однорічного строку суд і може продовжити засудженому обов'язок пройти програму для кривдників [9].

Що стосується пробаційної програми, то тут фактично актуальними є ті ж самі положення, що стосуються програми для кривдників. Відповідальним за реалізацію пробаційної програми є представник персоналу органу пробації, який пройшов відповідне навчання, тобто куратор пробаційної програми. Оцінка результатів проходження пробаційної програми здійснюється куратором пробаційної програми, у тому числі і з урахуванням оцінок інших суб'єктів, якщо вони залучалися до реалізації програми. Йдеться, наприклад, про волонтерів пробації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, а також окремих громадян. За результатами проходження пробаційної програми її куратор складає висновок щодо виконання заходів, передбачених пробаційною програмою. Передбачено складання також ще одного документа – оцінки результатів проходження пробаційної програми, проте у разі невиконання передбачених пробаційною програмою заходів цей документ не складається [10; 11].

При вирішенні питання про продовження обов'язку пройти пробаційну програму суд повинен враховувати, що їхня тривалість залежно від конкретного виду програми становить від 10, 12 або 13 занять, кожне з яких триває 1 або 2 години залежно від індивідуальної або групової форми їхнього проведення. Водночас встановлено, що періодичність проведення занять становить не рідше одного разу на тиждень [11].

Враховуючи те, що саме куратор повинен визначати та вживати заходи для продовження реалізації пробаційної програми у разі її невиконання [10], то у цьому випадку потрібно врахувати призначений судом строк застосування обмежувального заходу, який ще залишився, та строк, необхідний для належного виконання пробаційної програми. Якщо строку, що залишився, буде недостатньо, куратор

повинен ініціювати перед судом питання про продовження строку застосування обмежувального заходу.

До питання про порядок продовження строку застосування обмежувальних заходів. Відомо, що формою застосування норм кримінального права є кримінальний процес. А тому цілком логічно, що порядок продовження строку застосування обмежувальних заходів повинен бути регламентований у КПК України. Оскільки реалізація обмежувальних заходів відбувається в рамках виконання судових рішень, то і питання про їхнє продовження належить до питань, що вирішуються під час виконання судових рішень. Але у розділі VIII КПК України «Виконання судових рішень» немає жодної згадки про порядок вирішення цього питання. Варто відзначити, що закріплений у ст. 537 КПК України перелік питань, які вирішуються судом під час виконання вироків, не є вичерпним, адже у п. 14 передбачено, що суд може вирішувати інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку. Але тут є усі підстави заперечити, що питання про продовження застосування обмежувальних заходів не є ані сумнівом, ані протиріччям.

Оптимальним варіантом вирішення цієї ситуації є внесення до ст. 536 КПК України змін, спрямованих на надання суду права під час виконання вироку вирішувати питання про продовження застосування обмежувальних заходів. Але якщо виходити з положень ч. 1 ст. 91¹ КК України, то варто зауважити, що обмежувальні заходи можуть застосовуватися також і одночасно зі звільненням від кримінальної відповідальності. Оскільки звільнення від кримінальної відповідальності згідно ч. 3 ст. 288 КПК України відбувається на підставі ухвали суду, а не вироку, то у розділі VIII КПК України варто передбачити, що питання про продовження строку застосування обмежувальних заходів може вирішуватися також і під час виконання ухвали суду.

Загалом вирішення питання про продовження строку застосування обмежувального заходу не потребує регламентації спеціального порядку. Процесуальною формою звернення до суду є клопотання про продовження строку застосування обмежувальних заходів. З таким клопотання мають право звернутися до суду суб'єкти, що володіють інформацією про хід та результати виконання обмежувальних заходів. Насамперед це є представник органу з питань пробації, який контролює виконання обмежувальних заходів, куратор пробаційної програми, представник місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування, який є відповідальним за виконання програми для кривдників. Окремо варто відзначити потерпілого (його представника, законного представника), який також може володіти інформацією про невиконання чи неналежне виконання особою, до якої застосовано обмежувальні заходи, відповідних обов'язків, що зумовлюватиме потребу у продовженні строку застосування обмежувальних заходів. Зазначені суб'єкти повинні додати до клопотання матеріали, якими підтверджується необхідність прийняття певного рішення, а також з'явитися у судові засідання задля надання відповідних роз'яснень. Клопотання розглядається з урахуванням правил, передбачених у ст. 539 КПК України. Суд з урахуванням запропонованих вище критеріїв, а також на основі оцінки характеристик особи, до якої застосовано обмежувальні заходи, приймає обґрунтоване рішення.

В рамках проведеного дослідження зроблено спробу вирішити окремі проблеми, пов'язані із застосуванням обмежувальних заходів. Незважаючи на невеликий обсяг дослідження, можна із впевненістю підсумувати, що із обмежувальними заходами пов'язаний доволі значний масив як теоретичних, так і практичних проблем, а тому подальший науковий аналіз у цій сфері є перспективним та вкрай необхідним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 20.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n4088> (дата звернення: 16.06.2022).

3. Харитонова О., Тітко І. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. Liga Zakon Юрліга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvov-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats (дата звернення: 16.06.2022).

4. Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 р. у справі № 453/225/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87602679> (дата звернення: 16.06.2022).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. Дата оновлення: 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

7. Типова програма для кривдників : Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 р. № 1434. Дата оновлення: 13.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

8. Пробаційні програми. Пробація України. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=861 (дата звернення: 16.06.2022).

9. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

10. Перелік заходів щодо реалізації пробаційних програм : Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 р. № 926/5. Дата оновлення: 12.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

11. Пробаційні програми «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин» для повнолітніх суб'єктів пробації. Академія Державної пенітенціарної служби. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Probacijna-programa-Zmina-prokriminalnogo-mislennja-dlja-povnolitnih-sub-iektiv-probacii.pdf> (дата звернення: 16.06.2022).